

Tájképek – Figurák

Nem szokványos kiállítás ez a mostani, s nemcsak azért nem, mert a határ nem engedte, hogy Benes József legalább életművének legfontosabb darabjait megmutassa a vajdasági közösségnek, hanem leginkább azért nem szokványos ez a mostani kiállítás, mert egy nagy művész szülőföldjére való visszatértét jelenti. Így először nem is a képekről kell beszélnem, hanem arról, hogy mi is történt Benes Józseffel, amióta eltávozott a Vajdaságból, s amióta nem állított itt ki. Az első és legfontosabb: ha Benes már nem is a Vajdaságban él, a Pannon-alföld világából soha nem lépett ki, világlátása teljes egészében ehhez a világhoz kapcsolja mindmáig. Másodjára azt kell elmondanom, hogy Benesnek a vajdasági képei és az azokat követő képek között szoros kapcsolat van, ha úgy tetszik, mondhatjuk, hogy életművében teljes a folytonosság, alkotói pályáján semmilyen törés nem tapasztalható. Legalább ennyire fontos, hogy élők maradtak azok az emberi-szellemi kapcsolatok is, amelyek az itteni világhoz kapcsolják. Maurits, Tolnai és mások rendszeresen betérnek kecskeméti városszéli házába, figyelik munkáit, Tolnai a kiállítását is megnyitotta. Közben pedig Benes is aktív maradt. Töretlenül fest, hozza létre sorozatait, szitáit, állandóan kísérletezik – s részt vesz a művészeti közéletben. Kecskeméten vezetője a Műhely Művészeti Egyesületnek, vezetője a Veránkai Nemzetközi Alkotótábornak. Számos országos művészeti egyesület tagja, számos kiállításon szerepeltek-szerepelnek a munkái, ezeket a kiállításokat és díjait legújabb katalógusa felsorolja. Elmondható tehát, hogy miképpen korábban a Vajdaságban, úgy most Kecskeméten sem a periférián él, hanem a látszólagos perifériát – ahogy Jász Attila mondja Tolnai Ottóról – egy univerzálisabb tér központi részévé formálja.

Az elmúlt évtizedekben, miképpen korábban is, Benes József a kor kérdéseire-dilemmáira választ adó világgépet alakított ki. A pusztulás és a pusztítás ellen beszélt, amikor megismertem, a nyolcvanas években éppen a *Már az anyaméhben* és a *Húsika* című sorozatával. Az azt követő évek munkáiból két nagy tömb mutatja meg magát, egyrészt a tájképek, másrészt a figurák tömbje. Benes festészete most is arról beszél, hogy mi történt a huszadik században az emberrel, s mindazok után, ami megtörtént, mi maradt még mindig az emberből. Az eredőket ismerjük: a második világháború után a

vajdasági magyarok pusztítása, összekapcsolt szájak, agyonlőtt emberek, a Tisza-part homokjából előbukkanó holttestek. Később a Tisza környékének pusztulása, ahogyan Tolnai Ottó írta, a Benes képein feltűnő holdbéli táj „egy konkrét partszegély (Kanizsa–Adorján–Zenta) ismerveit viselte magán”. Aztán jöttek a Pannon-alföldről festett képek, a fóliasátrak vázai, az újabb bilincsek, bugyrok, tömegsírok, a különböző eredővel bíró szomorú látomások egymásba olvadva-mosódva. Benes képein mindig ott volt a táj, s ott volt az ember. Aztán jöttek a *csak* tájképek. Tájképek, ha a huszadik század végén még lehet tájképet festeni. Komor, bizarr látomásait őrző szitanyomatait elkezdte színezní, a színek nála mindig csíkokban, mintegy egymásra rétegződve jelennek meg, mintha egy színkálán játszana, az egyik szín meghatározza a másikat, érezzük szoros összekapcsolódásaikat. Újabb tájképeivel sem lépett ki a korábban megismert tájból, még akkor sem, ha ezek a képek a Duna partján születtek, hiszen annak a régebbi tájnak az elemeit rakja egymás mellé-fölé, új módon újabb változatokat hozva létre. Meglehet, Benes már nem is tájat festett, csak színezte a világot. Mert az, aki a motívumaival eljutott a zárópontra, aki megrajzolta az anyaméhben bevarrt szemmel és bevarrt szájjal létező csecsemőt, nem is tehet mást, minthogy megfordul, s felépíti magának a világot újra. Vagy színezi azt. Aztán a *csak* tájképes képek után jöttek a *csak* figurás képek. Frank János volt az első, aki Benes képein felfigyelt a gólemszerű figurára. „Ez az idol megjelenésében is ezerfajta, hol szigorúan síkkonstruktivista, hol csak keresztmetszetében látjuk, vagy szikáran grafikus, hogy aztán ellentétébe csapjon át, a festőiségbe, impreszionista-naturalista módon a tájba lépjen és még az atmoszféra is a kép tényezőjévé váljék.” Táj és gölem, jó évtizede már, hogy Benes képi világának legfontosabb jelenségei önálló életet élnek. Előbb – ahogy utaltam rá –, a táj önállósult, később a gölem, Benes örök figurája. Benes kihasználja a lehetőségeit, hallatlan tudatossággal építkezik, önálló világának összes összetevőjét elemzi, tanulmányozza, nemcsak a világot színezi, hanem a semmit is... De ezt a megalázott, szétvert, felboncolt-széjjeltépett, beleit is kényszerűen megmutató embert Benes artisztikus vonásokkal, a stilizáltság előnyeivel és szépségeivel, a mozgás eleganciájával, színekkel, kecses tartásokkal, játékos vonásokkal ruházza fel, a *rítat* elemzi, s teszi széppé, mintha a rútból kiindulva a hagyományos esztétikai törvényekhez ragaszkodva építené fel világát. Nem ezt teszi. Ismét csak színezi a világot, ahogy Camus abszurd embere sem tett mást, mint színezte a semmit. A tájak és a gólemek változatai, egyáltalán, a változatok sem azt mondják, hogy Benes rajtuk keresztül az eredetit keresi, hanem azt, hogy az eredeti már nem létezik, ami létezik, az nem más, mint a változatokban való létezés szabadsága. Ennek tudata viszont legalább annyira szabaddá teheti a művészt, mint a semmi színezése.